

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14504368>

"GULLIVERNING SAYOHATLARI" ASARINI QIYOSIY O'RGANISH

Karimova Xonzoda

Eshpo'latova Munavvar

TerDU o'zbek filologiya fakulteti talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada Jonatan Svift qalamiga mansub "Gulliverning sayohatlari" asari, shu asar bilan qiyoslash mumkin bo'lgan asarlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: ramziy roman, qiyoslash "Sayohatnoma", "Robinzon Kruzo", Ezop masallari, O'zbek halq ertaklari.

XVIII asrning buyuk ingliz yozuvchisi Jonatan Svift (1667-1745) o'zining "Gulliverning sayohatlari" satirik romani bilan dunyoga nom taratdi. Yozuvchi g'azab va ehtiros bilan yozgan bu kitobida o'zi yashagan davr –burjua dvoryan Angliyasidagi mavjud davlat tuzumi, ijtimoiy tartib va xulq-atvorlar ustidan qattiq kuladi, ularni qoralaydi. Yozuvchi hokim sinflarning tekinxo'r va munofiqligini, davlatmand shaxslarning toshbag'ir, qabih va hudbinligini fosh etadi. "Gulliver sayohatlari"dagi voqealar shunday ajoyib tizilganki, kitobxon asar qahramonining g'aroyib kechmishlarini uzluksiz diqqat bilan kuzatadi, adibning jo'shqin fantaziyasidan zavqlanadi.

Atayin to'qilgan yolg'on narsalar haqida Svift shunday bemalol va rostgo'ylik bilan hikoya qiladiki, go'yo so'z hayotda har qadamda uchraydigan narsa va voqealar ustida borayotgandek tuyuladi. Gulliver hikoyalari shunday asosli va ishonarliki biz ham , xuddi Gulliver kabi, o'sha jimit odamchalarni, ular qurshagan butun muhitni aniq-ravshan ko'rayotgandek bo'lamiz.

Asar qahramoni Lemuel Gulliver, ma'lum bir sabablarga ko'ra sayohatga borishga qaror qilgan shifokor. Safarlari davomida u ajoyib sarguzashtlarni boshdan kechiradi va siz o'zingiznikidan mutlaqo farq qiladigan to'rtta o'ziga xos tsivilizatsiya bilan uchrashasiz. Safar talqiniga bag'ishlangan ushbu maqolada dengiz sayohati janrida qurilgan "Gulliverning sayohatlari" asarida mavjud sarguzashtlar sujetiga alohida e'tibor qaratildi. O'z davrida Angliyada mavjud bo'lgan ijtimoiy muammolar, davrning o'ziga xos xususiyatlari asarda alohida chizgilar bilan namoyon bo'ladi hamda asarda ekzotik mamlakatlar aholisi haqida gapirilib, muallif odamlarning salbiy fazilatlarini masxara qilish bilan ochib beradi.

Jonatan Sviftning "Gulliverning sayohatlari" romanini ko'plab sayohat ruhidagi asarlarga o'xshatsak bo'ladi. Xususan, "Robinzon Kruzo" asari bilan o'xshash. Robinzon ham Gulliver singari sayohat qilishni juda yoqtirgan. Sayohatchilarimiz "adashib qolish" motivi bilan ham juda o'xshash. Robinzon sayohati davomida ajoyib xilqatlar bilan tanishib boradi, umrini ko'p yilini o'rmonda yashaydi. Gulliver ham sayohatchi bo'lib, kema halokati bilan turli mamlakatlarga borib qoladi. U ko'rgan ajoyibotlar hammasi g'ayrioddiy va jumboqqa ega edi.

O'zbek adabiyotida ham bunday asarlar uchraydi. Muqimiyning "Sayyohatnoma" asarida ham adib tomonidan har bir o'lka erinmay tasvirlangan. O'ltarma, Qo'shtegirmon, Do'rmoncha, Bo'rbaliq, Roshidon kabi joylar tavsifi odamlarining xilqati ochib beriladi. "Gulliverning sayohatlari" asarida ham har bir borgan joyining sharhi, tili, madaniyati haqidagi xulosalar mavjud.

Shuningdek, Ezop masallarida ramziy ma'noda hayvonlar orqali odamlarga ishora qiladi. "Gulliverning sayohatlari" asari ham xuddi shu yo'sinda. Ramziy ma'noda ifodalash jihatida ikki asarni o'xshatishimiz mumkin. O'zbek xalq ertaklarida safar syujetni harakatga keltirgan muhim motivlardan bo'lib hisoblanadi. Safar motivi, ayniqsa, sehri-fantastik ertaklarda o'zi bilan bog'liq butun boshli yo'nalish markazida turadi. Maishiy va hayvonlar haqidagi ertaklarda ham muhim o'rin tutgan safar motivi qahramonni shakllantirish, faoliyatga undash va alal-oqibat murod-maqsadiga yetkazishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan g'oyaviy vositalardan sanaladi. Xalq

dostondarida safar motivi muhim ahamiyatga ega hisoblanib, safar bilan bog‘liq yo‘nalishlar ancha real bo‘ladi. Bu esa kelajakda ushbu tipdagi asarlarning jahon sayohatnoma janridagi asarlari bilan qiyosiy o‘rganishni taqozo etadi.

O‘zbek xalq ertaklarida safar syujetni harakatga keltirgan muhim motivlardan bo‘lib hisoblanadi. Safar motivi, ayniqsa, sehrli-fantastik ertaklarda o‘zi bilan bog‘liq butun boshli yo‘nalish markazida turadi. Maishiy va hayvonlar haqidagi ertaklarda ham muhim o‘rin tutgan safar motivi qahramonni shakllantirish, faoliyatga undash va alal-oqibat murod-maqсадiga yetkazishda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan g‘oyaviy vositalardan sanaladi. Xalq dostonlarida safar motivi muhim ahamiyatga ega hisoblanib, safar bilan bog‘liq yo‘nalishlar ancha real bo‘ladi. Bu esa kelajakda ushbu tipdagi asarlarning jahon sayohatnoma janridagi asarlari bilan qiyosiy o‘rganishni taqozo etadi.

Romanda satira va hajvning o‘ziga xos xususiyatlari mavjud bo‘lib, uni birinchi falsafiy romanlardan biri deyishimiz ham mumkin. Asarbir vaqtning o‘zida turli xil shakllarni o‘z ichiga oladi: satira, fantaziya, utopiya, distopiya hatto siyosiy risola. "Gulliverning sayohatlari" Jonatan Sviftni butun dunyoga mashhur qildi va dunyoga noyob qahramon berdi. Jahon klassikasi durdonasi bo‘lgan ushbu asarda sarguzasht va safar talqini bizda va kelgusi avlodda qiziqishini ortirishda davom etadigan motiv sifatida qarasa bo‘ladi. Ishimizni eng qiziqarli jihati shundaki bu sarda hali biz nazr solmagan so‘zlar va tahlil qilinmagan jihatlari anchagina.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jonatan Svift. Gulliverning sayohatlari. — Toshkent: SM1-AS1A, 2009
2. Muqimiy. Bog‘ aro. T.: Akadernashr. 2010
3. Toshkanov S. O‘zbek adabiyotida satirik xarakter problemi. T.:1987
4. Shachkova V. A. "Sayohat" fantastika janri sifatida: nazariya savollari // Nijniy Novgorod xabarnomasi
5. Mayga A. A. Adabiy sayohatnoma: janrning o‘ziga xos xususiyatlari // Filologiya va madaniyat. 2014 yil. No 3(37). 254–259-betlar. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=22939599> (kirish sanasi: 07/01/2018)